

NÁVRH KONCEPCE ORGANIZACE ŠKOLNÍCH DRUŽIN VE VAZBĚ K VÝUCE TECHNOLOGIÍ

TVARUŽKA Václav, ČR

Resumé

Školní družiny patří k nejpočetnějším zařízením, které mají v rámci výchovných zařízení nejvíce žáků a toto zařízení zaměstnává nejvíce vychovatelů. Školní družiny tvoří ve dnech školního vyučování mezičlánek mezi výukou ve škole a výchovou v rodině. Specifičnost školních družin spočívá v zabezpečení zájmové činnosti žáků a smysluplného využití volného času. Cílová skupina dětí ve školních družinách je v rámci technické výchovy opomíjenou cílovou skupinou, která však disponuje velkým potenciálem, z hlediska zvýšení zájmu dětí a veřejnosti o vědu techniku. Tento článek se zabývá možností ovlivnění mládeže k preferenci pozitivních vlivů technologií.

Klíčová slova: Školní družiny, volný čas, technická výchova, zájmová činnost.

CONCEPTION PROPOSAL OF ORGANIZATION OF AFTER-SCHOOL CARE CENTERS IN RELATION TO TEACHING OF TECHNOLOGIES

Abstract

After-school care centers are the most numerous institutions that have got the most pupils within educational institutions and this institution occupies the most educations. After-school care centres make a part between education at school and in the family. Specificity of the centres is in procuring of leisure activities of pupils and meaningful using of time. Target group of children in after-school care centres is, within technical education, a neglected target group, that have a great potential at disposal from the point of view of increasing children's and public interest in science and technology. This article is engaged in the possibility to influence teenagers to prefer positive impacts of technologies.

Key words: after-school care centres, leisure time, technical education, leisure activities.

1 Úvod

Výchovu mládeže k technice je nutné vnímat v širších souvislostech. Fakt, že dnešní společnost je svou koncepcí postavena na vzdělání je nezpochybnitelný. Na schopnosti kriticky analyzovat informace, informace vybírat a tvořivě je využívat je postaven ekonomický rozvoj společnosti. Výchovu člověka tedy nelze orientovat pouze technicky na rozvoj manuálních dovedností. Výchova k technice je především výchova ke kritickému myšlení a myšlení systematického. Kvalita technické inteligence je tedy integrovaný problém, který zahrnuje i složku humanitní včetně jazykové gramotnosti. V našem projektu tedy vytváříme moduly, které rozšiřují obzory dětí a představují techniku v širokých souvislostech, zejména ve vazbě na kulturu, grafickou komunikaci, životní prostředí a životní styl. Při tvorbě našeho záměru se opíráme o stanoviska významných odborníků na problematiku didaktiky technické výchovy ze zahraničí, z nichž uvádíme např. Muchackou (6), Adamek (1). Problematikou obsahových dimenzí výuky technologií v primární pedagogice se zabývá Kožuchová (3). Z českých odborníků publikující v této oblasti terminologie zmiňujeme např. Kropáče, Plischke (4), a Dostála (2).

2 Ideová a organizační koncepce

Právě v období mladšího školního věku se u člověka postulují jeho profesní a hodnotová orientace a jeho další životní směřování. Jsme přesvědčeni, že jádro řešení poklesu zájmu o řemesla, technické a přírodovědné obory je právě v ovlivnění zájmů cílové skupiny dětí ve školních družinách. Koncepce našeho projektu spočívá na tom, že vytvoříme ve školních družinách prostor pro naplnění přirozených potřeb dítěte tvořit, zkoumat a pozorovat. Děti si budou vybírat obory, které je zajímají a pracovní sešity s návrhy činností, pracovní listy a pomůcky vytvoří podmínky pro řešení tvůrčích a výzkumných miniprojektů. Vědomi si i nedostatků pragmatismu, koncipujeme náš projekt jako projekt „otevřený“, tj. jako projekt, který v sobě zahrnuje rovněž vyšší cíle a hodnoty člověka.

Činnosti, které vychovatelé předkládají žákům musí respektovat zásady pedagogiky volného času a nabízí se zde možnost ovlivnit mládež k zvýšení zájmu o technickou výchovu a exaktní poznávání světa. Mimo činnosti výchovně vzdělávací plní ŠD (zejména z pohledu části rodičů) částečně také funkci sociální, tzn. dohled nad žáky po určitou dobu před nebo po skončení školního vyučování. Naše koncepce je inspirovaná rovněž ideou Marie Montessori, zejména koncepcí „zmenšeného světa dospělých“, tedy přizpůsobení vnějších podmínek prostředí dětem. Z tohoto důvodu budeme usilovat o dizertifikaci herních koutků, hraček a pomůcek tak, aby každá dílčí věková skupina dětí byla a své volnočasové aktivity prováděla v jim přizpůsobeném prostředí.

Školní družiny jsou některých případech v provozu i o prázdninách, či ve spolupráci s dalšími subjekty mohou organizovat akce i ve volných dnech, kdy neprobíhá školní vyučování. Náš projekt chce svým zaměřením vyplnit absenci technických a vědeckých témat v programech školních družin. Aby technická témata byly pozitivně přijata vychovateli, dětmi a veřejností, zpracovali jsme program, který oblast techniky včleňuje do jednotlivých modulů. V jednotlivých modulech se budeme zaměřovat na rozvoj technického myšlení žáků, rozvoj jejich jemné motoriky, poznávání světa, jevů, materiálů, vyhledávání a zjišťování informací, rozvoj pojmových konceptuálních a procedurálních znalostí.

Náplň jednotlivých modulů musí respektovat fakt, že ve školní družině se setkávají děti různých ročníků I. stupně základní školy, školní družina může zřizovat zájmové kroužky a další činnosti (jako např. výlety, exkurze, sportovní a kulturní akce atp.), které jsou uskutečňovány mimo stanovenou provozní dobu ŠD.

Všechny činnosti, které budou v rámci jednotlivých modulů realizovány musí respektovat hygienická pravidla, odpočinku a odstranění únavy a regenerace sil. Proto budou zohledněny a zdůrazněny především klidové hry a odpočinkové činnosti, či činnosti, které budou žáka podporovat v rozvoji vlastních zájmů a tvořivé činnosti.

Výpočetní technika se stala běžnou součástí života a také obohacením výchovně-vzdělávacího programu ŠD. Počítače ve ŠD by měly být využívány k rozšiřování či prohlubování znalostí žáků v jejich užívání, k didaktickým nebo logickým hrám. Náš projekt umožňuje integrovat do prostředí školních družin nové programy a techniku, která umožní přirozené oslovení dětí technickými vzdělávacími tématy.

Příloha k Metodickému pokynu k postavení, organizaci a činnosti školních družin č.j.: 17 749/2002-51 uvádí, že ŠD může organizovat společnou činnost pro děti a jejich rodiče, a to kdykoliv, zejména pak ve volných dnech a školních prázdninách. Podle potřeby a možností může zajišťovat individuální nebo hromadnou výchovnou a osvětovou činnost pro rodiče a jinou veřejnost.

Náš projekt chce využít i této možnosti k oslovení i širší veřejnosti tématem vědy, techniky, manuálních dovedností k zdůraznění faktu, že právě tyto oblasti života společnosti mají přímý vliv na ekonomický rozvoj a prosperitu.

3 Návrh modulů a tématická náplň výchovného programu školních družin

Pro realizaci projektu Řekni mi co chceš zkoumat, pozorovat, udělat – výchova k vědě, technice a přírodovědě ve školních družinách jsme připravili tuto koncepci. Vzhledem k tomu, že program pro děti ve školních družinách musí respektovat hygienická pravidla, odpočinku a odstranění únavy a regenerace sil, budeme vytvářet podmínky a zaměstnání, které budou žáka podporovat v rozvoji vlastních zájmů a tvořivé činnosti.

1. Vychovatelé ve školních družinách budou vyškoleni v tématech jednotlivých modulů, aby žákům poskytli informace, pomohli jim při výběru činností a řešení problémů.
2. Vychovatelé obdrží metodické materiály, hračky a pomůcky.
3. Pro žáky budou vytvořeny takzvané „**družinové zápisníky**“, které budou graficky provedeny se zohledněním k jejich věku. Musíme si uvědomit, že cílová skupina dětí školních družin je rozložena od 1 do 5. třídy prvního stupně základní školy. Družinové zápisníky budou obsahovat jednotlivé moduly s úkoly, které dítě bude moci plnit. Při splnění úkolu bude vychovatelem ohodnoceno vlepáním samolepky (žetonu). Při zodpovězení a vyřešení všech požadovaných úkolů bude dítě ohodnoceno prémiovým žetonem.
4. Školní družiny budou vybaveny souhrnnými seznamy hodnotící úspěšnost žáků, při řešení jednotlivých úkolů. Tímto bude podněcována motivovanost a soutěživost dětí.
5. Školní družiny rovněž obdrží „storybordy“, tj. didaktické plakáty, které budou sloužit k popularizaci jednotlivých technických a přírodovědných témat.

4 Tématické moduly

Reálný provoz školních družin má své specifika, vychovatelé jsou omezeni prostorami, děti školních družin jsou z různých ročníků a počet dětí na jednoho vychovatele mnohdy přesahuje 30 žáků. Z tohoto důvodu jsme náš projekt koncipovali do těchto základních modulů.

1. Hra, to je to co mám nejraději
2. Věda mě zajímá
3. Dílna, aneb udělám si dárek pro maminku, tatínka, sestru či brášku
4. Čítárna – místo, kde se podívám, když něco nevím.

Takto vytvořené moduly komplexně pokrývají celé spektrum rozvíjení znalostních dimenzí.

4.1 Tématický modul „Hra, to je to co mám nejraději“

- konstruktivní práce se stavebnicemi, tedy rozvoj prací konstrukčních, montážních a demontážních. V tomto tématu se dítě přirozenou cestou seznámí se základy navrhování, spojování částí, jednoduchých mechanismech, zásadami konstrukce trojúhelníků a jejich významu ve staticce
- komunikační hry a hry rozvíjející ekonomické myšlení pojmové a konceptuální znalosti. Hra na obchod, pamětní hry.
- hry řešení problémů, hlavolamy, kvízy apod.

Tento modul bude dětem permanentně dostupný v celém rozsahu a k jeho realizaci budou žákům k dispozici stavebnice Lego duplo, a tématicky orientované sestavy. K tomuto modulu je nutno vypracovat dostatečný soubor návodů a inspirací a úkolů s vysvětlením technických principů.

4.2 Tématický modul „Věda mě zajímá“

– samostatné a řízené experimentování dětí, poznávání materiálu, pozorování jevů, srovnávání, měření a vyhledávání informací.

Aby byl tento modul organizačně udržitelný v podmínkách provozu dětské družiny bude koncipován tak, že vychovatel zajistí na každý den několik experimentálních pracovišť. Pro ilustraci uvádíme několik témat, které u dětí rozvíjejí exaktní pohled na svět, a které lze velmi efektivně zpracovat to tvz. miniprojektů.

Jednotlivá experimentální pracoviště budou vytvořena tak, aby děti byly „vtáhnuty do děje“, tedy s využitím zásad prožitkové pedagogiky s důrazem na naraci.

4.3 Tématický celek „Dílna, aneb udělám si dárek pro maminku, tatínka, sestru či brášku.“

– tento modul je určen k rozvíjení jemné motoriky dětí. V tomto modulu vychovatel vybere vhodné téma, zajistí materiál a pomůcky. Děti pak podle vzoru vytvářejí námět na kterém se přirozeně učí vlastnosti materiálu a technologii. Nutno připomenout, že zvolený námět je vždy prostředkem na kterém se děti učí a rozvíjejí svou jemnou motoriku. Materiály se kterými budou děti pracovat budou především papír, modelovací hmoty, drobný materiál a přírodniny a další bezpečnostně a hygienicky nezávadné materiály.

K tomuto modulu budou vyrobeny technologické listy.

4.4 Tématický modul „Čítárna – místo, kde se podívám, když něco nevím“.

Tento modul bude dětem permanentně dostupný v celém rozsahu výchovy ve školní družině. Knihovny družin budou vybaveny zejména dětskými encyklopediemi, počítačovými programy, vztahující se k tématům jednotlivých modulů. Školní družiny budou rovněž vybaveny osobními počítači s podmínkou, že na těchto PC nebudou instalovány hry typu automat, tak aby byl zabezpečen předpis Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy Č.j.: 17 749/2002-51.

Vychovatelky budou moci dětem nabídnout knihy a programy na rozličná témata, které děti zpracují formou odpovědí na otázky. Z těchto témat uvádíme např. Jak se dělá reklama, vyhledávání knížek, autorů, pojmů, apod.

Do toho modulu rovněž včleníme úkoly, převyprávění příběhu, témata rozvíjející hodnotové postoje, úctu k práci jak manažérské, tak manuální, problematiku profesní hrdosti, čestného slova, mezilidské vztahy a etiky v podnikání.

5 Závěr

Problém řešení nezájmu mládeže o technické obory je nutno řešit systémově a zaměřit se na problém výchovy dětí již v počátečním vzdělávání. Problém dnešního světa techniky technologie spočívá především na vzdělání a je nutno překonávat bariéru nedostatků informací ve vztahu k technice.

K překonání bariér mládeže k technice je zapotřebí otevřít výchovu dětí moderním trendům, které spočívají v popularizaci techniky a vědeckého myšlení. Ve výchově mládeže nelze přistupovat jednostranně. Působení na mládež musí být vedeno systémově tak, aby technikou a jejím přínosem byla oslovena co nejširší skupina mládeže. J. Salomon v knize Technologický úděl publikuje velmi zajímavé vazby a pohledy na technologii. Salomon uvádí, že dnešní úroveň technologických systémů je natolik složitá, že nelze tento fenomén rozdělovat na techniku (dříve chápanou jako technický artefakt) a technologii jako pracovní postup. O dnešních technických systémech jako například družicích musíme hovořit jako o

technologiích. Dostáváme se k myšlenkám, že technika a technologie je způsob myšlení člověka, jeho další extenzí, tedy prodloužení jeho smyslů. Právě s technologiemi je spojen udržitelný rozvoj lidské společnosti. Dovoz zboží a technologií z Asie vede řadu lidí k pasivitě. „Vždyť tomu rozumí někdo druhý...“ Tento způsob myšlení může pro naši společnost dovést na scestí. Toto je velmi silný argument, proč podporovat technologické vzdělávání, neboť rychle rozvíjející se ekonomiky mohou během několika let znamenat pro vývoj nových technologií značné riziko.

Technologie a životní prostředí je rovněž velmi důležitou vazbou. Nové technologie přinášejí novou kvalitu do našeho života. Ve výchově je nutné tento vliv pravdivě pojmenovat a v tomto ohledu poctivě připomínat pravidla poctivého vědeckého přístupu. Výchova k technice musí mít rovněž etický rozměr. Rozměr hospodaření s přírodními zdroji, úcty k člověku a životu. Je nutno zdůrazňovat hodnotu úspor, hodnot jako úcta k práci jak manažérské tak manuální, profesní hrdosti a čestnému slovu. Z hlediska technologického rozvoje je velmi žádoucí vychovávat mládež ke klíčovým kompetencím, které povedou k znalostní kultivaci společnosti.

6 Použitá literatura

1. ADAMEK, I. Rozwiązywanie problemów przez dzieci. IMPULS, Kraków 1998
2. DOSTÁL, J. *Učební pomůcky a zásada názornosti*. Olomouc: Votobia, 2008. 40 s. ISBN 978-80-7220-310-9.
3. KOŽUCHOVÁ, M. Obsahová dimenzia technickej výchovy so zameraním na predškolskú a elementárnu edukáciu. Univerzita Komenského v Bratislavě: Vydavateľstvo UK, 2003. ISBN 80-223-1747-0.
4. KROPÁČ, J., PLISCHKE, J. Porozumění ve výuce odborných předmětů. In SCHOLA 2007 [CD-ROM]. Trnava: STU v Bratislavě, Materiálovotechnologická fakulta, 2007. ISBN 978-80-8096-038-4.
5. MASTALERZ, E., *Ethical and Moral Aspects of Educating Technics Teachers in Light of Tasks of Modern Schools*. Journal of Technology and Information Education, Olomouc 2009. ISSN 1803-537X.
6. MUCHACKÁ, B., *Strategia wspierania strukturyzacji wiedzy dzieci w sytuacjach edukacyjnych*. Oficyna Wydawnicza Impuls. 2007, ISBN 978-83-7308-890-0.

Lektoroval: VALA Miroslav, Ing., CSc.

Kontaktní adresa:

Václav Tvarůžka, Mgr., Ph.D.
Katedra technické a pracovní výchovy
Pedagogická fakulta OU, Českobratrská 16
e-mail: vaclav.tvaruzka@osu.cz